

רעיונות שהיו מעשים

[עם „זכרונות“ של ב. ה. לידל-הארט]

אל"מ א. גלילי

בדמות אדם גאה, השואף לגדולות, המכיר בערך רעיונותיו ובערכו-הוא — ועם זאת הוא שבע-אכזבות.

ידועה ברבים שאלתם-עקיפתם של כמה גנרלים: „איש זה, היודע להפריח מחשבות ולכתוב ספרים על צבא ומלחמה — מתי הזדמן לו אי-פעם לפקד על עוצבה?“ ידועה גם עקיפת-המענה: „איש פלוני, שעלה במשך שנים בסולם הדרגות, וגם פקד, ברוטציה, על יחידות ועוצבות — מתי בחייו חשב מחשבה צבאית שתחדש או תשפר משהו?“

לידל-הארט הוא אדם אשר ראשית עליתו בעולם הצבאי, כבר בשנות-העשרים, כרוכה היתה בטיפוח אמנות אימון הגייסות למלחמה. העובדה, שלא נפל בחלקו להגיע ל„ניצוח“ בפרועל על כוח צבאי ממשי, גרמה במידה לא-מועטה לסיכול שאי-פותיו. אמנם, עוד בנעוריו החדיר תפיסות „מהפכניות“ בתקנון-האימון של חיל-הרגלים הבריטי והשפיע רבות על אורחות האימון הטקטי, הנקוטים בידי אחדים ממיטב מחנכיי הגייסות בבריטניה — אך מחמת היפגעותו בחזית-המערב,

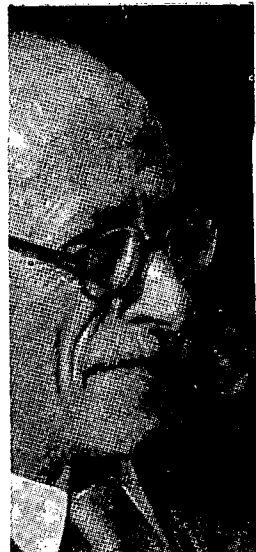
הופעת כרך א' של „זכרונות“ ללידל-הארט (סמוך ליום-הולדתו השבעים של בעל-הדבר) — מאורע הוא בעולם המחשבה הצבאית. בספר מתוארות ילדותו של ל.ה., מלחמת העולם הראשונה והשנים 1919—1937 — כחצי-דור של התפתחות המחשבה הצבאית — אך הגם של התפתחות הצבאות? התשובה שמשיבים ה„זכרונות“ — תשובה, שמשמעותה היתה כה גורלית לדורנו, ובאופן מיוחד ומחריד לעם היהודי — היא לאו מוחלט — לפחות בצבאות ה„עולם הדמוקרטי“. התוצאות ידועות — מ-1939 ואילך.

הופעתו של ספר-זכרונות הינה, לכאורה, מאורע ספרותי-גרידא — מאורע הבא להאיר את „ההיסטוריה של יום-אתמול“; אך ישנם בו בחינות ומשקלות רבים-מזה ורחבים-מזה — והדיו יישמע, ודאי, גם בתחומים אחרים, בשים לב לשטחים, בהם עסק לידל-הארט, ולאופיו (ושמו) כמבקר, יש להניח כי רבים היו דרוכים לקראת הופעת ספרו, כי יש שסיפורי-אתמול שופכים אור על דמויות-היום ועל אפשרויות-המחר.

ספרי זכרונות הינם, כרגיל, ספרים אישיים. ספר זה הוא אומנם אישי מאוד — אך עוסק בשטחים לא אישיים. מעט הקיום לדמות האבות, הסביבה והילדות — מאלפים. קטע-התיאור משנות „חזית המערב“ מעידים (בקיצור רב!) על גרעיני נסיון והרהור שנבטו בבוא-הזמן בניסוחי-מחשבות ובספרים. מכאן ואילך, המחשבה הצבאית — המבקשת דרך והמפלסת נתיבים — היא גבורו האמתי של הספר. השגות על הקיים, בחינתם של נסיונות העבר הקרוב, הצעות-תיקונים, תפיסות חדשות מרקיעות-שחקים בהעזתן וחובקות-עולם בת-נופתן ובהיקפן (אך גם פרטי-פרטים של „טכניקה“ אפורה כביכול, ושל „קטנות“ — אותן קטנות החוסכות אולי יוע, דם ומפח-נפש) — אלה הם הממלאים את דפי ה„זכרונות“. אכן, מבעד לכל אלה נשקפת דמותו של אדם — ולא רק דמות-רוחנית, אינטלקטואלית, מקצועית-תורתית; ניתן לחוש

קפטן לידל-הארט
בשנת 1918

נאלץ להסתפק במעמד של יועץ, מנסח-תפיסות או משרה-רעיונות. מכאן באה, ודאי, גם התרכזותו הבולטת ברעיונות ובהצעות-התיקון. גורלם של רעיונותיו — רישומם, השפעתם, גלגוליהם, השהיותיהם ודחיותיהם על-ידי אנשי-הרשות, קבלתם והנהגתם ב-צבאות (תכופות — באיחור גורלי בשנים ואף בעשרות-שנים — ולא-פעם דוקא על-ידי האויב) — הם עיקרו של ספר משונה, מרתק, ומדבר-למחשבה זה.

✱

מיד עם הופעת הספר, בראשית יוני השנה, החל אחד משלושת שבועונים הרציניים של בריטניה להגיש לקוראיו סקירות-ניתוח מפורטות-למדי על ה"זכרונות". השבועון, התור-מך במפלגת השמרנים, טרח להזמין למשימה זו אישיות ידועה — בריג'אנ', A.L.O. מרשל. הכרח היה להזמין מאמר כזה ממרחקים — מדטרויט שבארה"ב — משום שלא קל למצוא בבריטניה כיום, במחנה הסופרים לענייני מלחמה ותולדותיה, אישים ששי-עורקומתם יתאים למשימה זו (פרט לאיש או שניים).

אם, אמנם, משום כך שוגרה הזמנת המאמר אל מעבר לאוקיינוס, הרי שיש מקצת פיקנטיות בהכרותו של מרשל, כי אין להסתיר את האמת: "שני ענקים בלבד לדור הנוכחי של מחברים ופרשנים צבאיים — לידל-הארט ופולר; וזהרם נפוץ על פני כדור-הארץ כולו, ויתכן כי מעריכים אותם מחוץ לאנגליה יותר מאשר בה-עצמה, שהרי המרחק מוסיף קסם. זאת ועוד: אין לנו באמריקה פרשן צבאי, שהקדיש את חייו למחשבה על עניינים צבאיים ולכתיבת תיאוריה של מלחמה ותולדות מאבק מזוין — כשם שעשה זאת לידל-הארט. בארצות-הברית לוקים אנו יותר-מדי במחלת-האופנה. בשש השנים האחרונות הופיעו כמאה ספרים על מלחמה-גרעינית, ולמעלה מחמישים — על מלחמת גריליה; אך דבר לא חודש באשר למבצעים ולכוחות "מקובלים", שלמעשה, רק באמצעותם ניתן לפתור את הבעיות העיקריות. קצין אמריקאי, המבקש להתייחס למשימתו מנקודת מבט מחודשת, חייב לפנות אל כתביהם של בריטים אלה..."

נוה בפי כורשל ?

המוטיב המרכזי ב"זכרונות" הוא המתיחות רבת-השנים בין ל"ה. ה"מהפכן" לבין ה"אסטבלישמנט" (Establishment) — הביטוי המקובל היום לציון מערכת המוסדות והחוגים החברתיים השמרניים, המיצגים בכל זמן נתון את ה"קיים" בצבא הבריטי, במערכת-הכוחות המזוינים, ובמערכת-מוסדות-הממשל לה כולה. כיצד נראה מוטיב מרכזי זה בעיני מבקר "מן החוץ"? באשר לנוהגו של ל"ה. בדיוקב ממושך זה עם החוגים השמרניים מעיר מרשל הערה עוקצנית: "ראש המטיפים לגישה העקיפה באסטרטגיה — מנתר כאן כליל על גישה זו, וזאת מהלומותיו על ראש יריביו — האישים-החשובים-ביותר של ה"אסטבלישמנט", והביורוקרטים למיניהם, מעכבי הקדמה והתיקונים — מנחית הוא חזיתית, באגרוף

קמוץ ובקרדום רחב-להב". ויש מן האמת בהערה זו. ברם, לא רק התקפותיו של ל"ה. גלויות וחריפות — גם שבחיו ליידיים ולדמויות חיוביות, לדעתו, ניתנים ביד נדיבה. פרק שלם הוקדש ל"שני האנשים המעניינים ביותר שהכרתי מעולם: ת. א. לורנס ודוד לוי-ג'ורג'". ומעניין: הדבר שהפתיע, במיוחד, את מידענו האמריקאי בפרק זה של ל"ה: העדפתו את ל. ג'. כמנהיג-מלחמה על פני וינסטון צ'רצ'יל.

אך מה בדבר ניתוחיו ועמדותיו של ל"ה. באותם תחומים, שהיוכוחים בהם הפכוהו, בשנות העשרים והשלשים, ל"מבשר-הסערות" של העולם הצבאי? מרשל כותב, כי בתחומים אלה "נתפס ל"ה. לחד-צדדיות ולהתלהבות מופרות מחל-אחד — הלא הוא השריון. מרשל מזוגג עם פולר ומדביק לתפיסותיו את התוית של "ארמיות-טנקים, שתפעלנה בכוח-עצמן, ואילו שאר החילות רק יטהרו בעקבותיהן"... יש לציין, שהתרשמותו זו של מרשל מוטעת מיסודה. תפיסותיו החדשות של ל"ה. בענין לחמה-ניידת היו שונות. כתוב ב"זכרונות" במפורש, עוד משנות-העשרים (כך בעמ' 90—91, לרגל חילוקי-דעות עם פולר, שחשב עדיין במושגי עוצבות-טנקים, "טהורות"; וכן בעוד כמה מקומות): "הדבר אותו חייבתי (ל"ה.) היה צבא נייד כולו — שבו כל החילות המסייעים לטנקים יוסעו ברכב-משורין, ועל-כן יוכלו להיות צמודים לטנקים".

כן לא דק פורטא הסופר ואיש-הצבא האמריקאי, כשהוא תובע מבעל ה"זכרונות" (שהוא גם מחברו של "עתיד חיל-הרגלים" — ספר-קט שהוא מעין ספרון קלאסי ליכולתו של חיל-הרגלים שצויד ואומן כראוי) — את עלבון אי-החשבתו (כביכול) של "חיל-הרגלים, שתמיד יהיה הכרחי" (מובאה זו — היא מדברי מרשל).

אך לא פחות מאלפות ומעידות על גישה מציאותית-דינמית — המחשבות מהימים-ההם, המונחות עתה ביסודו של חיל-הרגלים הממשורין.

שדרת טנקים גרמנית בהתקדמות בחזית המערב

בהרצאות ב-1932 (ובספר הקטן הקלאסי שכבר הוזכר, אשר הופיע בשנת 1932) קרא ל"ה. לטיפוחו של "חיל-הרגלים קל", וההגדרות שנתן לאופיו, אופן-פעולו ומשימותיו מופרות וקרו-בות כיום לקציני צה"ל. חיל זה עודנו "על סדר-היום" גם בצבאות גדולים — על כך תעיד העובדה, כי ב-1959 ביקש "ביה"ס-לחיל-הרגלים" של צבא ארה"ב ("מצודת-בנינג") זכות לפרסם את הספר מחדש, בהנמקה כי "רבות ממסקנותיו — ענינן ותוקפן עמן היום כביום היכתבן — על אף התמורות הגדולות בעקבות הופעת כלי-זיון אטומיים, טילים ושאר גילויי-קדמה מהפכניים". כעבור שלוש שנים בישר מכתב

מביה"ס למטה הבריטי ("קמברלי") כי "אפי" שר לחשוב שהספר נכתב ב-1962. כל אלה, כאמור — על חיל-רגלים, "רגלי". להלן דברים שנאמרו ב-1931 (עמ' 218) כאשר לחיל רגלים ממוכן:

● "חיל-הרגלים... לא יוכל להלום במהירות מספקת — או להיות זריזים בתנועה בעקבות הטנקים — אלא אם יהיה חיל-רגלי לים, רכוב, המוסע כולו בכלי-רכב משורינים קטנים. חיל כזה כשהוא רכוב — אפי שר לראותו כטנקיסטים-קלים, וכחיל-רגלי לים קל — כשהוא יורד מהרכב ופועל רגלי."

● "כלי-הנשק האוטומטיים של חיל-הרגלי לים (עמ' 219) — יש להרכיבם על נושאי נשק ממוכנים" ("אבי" מקלעי ה"אפס-חמש" שבחל"מים של 1942—1965, ועוד סידורי

חימוש אוטומטיים משוכללים יותר שבנגמ"שים החדשים). כידוע, נפלו בשעתן עצות אלה, ברובן, על אוזניים אטומות במולדתו של המציע; הצבא הגרמני — הוא שהפגין לראשונה, במסעו ב-40'—1939, ובמיוחד במסע-המזרח שלו ב-43'—1941, את גלגולו הראשון של חיל-רגלים משורין אמיתי. את מזלוא אפשריותיו (כולל תפקיד של מעין "טנקיסטים-קלים" לנגמ"שים משוריינים ונושאי תותח-אוטומטי) התחילו למצות, בצבאות השונים, רק בשנים האחרונות ממש. אלא כאן — כמו בהרבה מקרים קודמים — ספק הוא האם, הנביא הקדים את זמנו, או אולי, "פיגרו בני התקופה אחר זמנו..."

פעולה בלילה

מסופר בספר על הרבה דברים, שהיו פעם בגדר "כפירה בעיקר", וכיום הם בגדר "מקובלות". אך תכופות יש בסיפורים אלה — נוסף על ראיית-הנולד המפליאה של בעל-ההצעות — גם ענין מיוחד, עתים אף מבדח, בשל המסיבות והאישים בהם היו כרוכים.

לאחר שתוארו קרבות 1915—1916 בכרכי ה"היסטוריה הרשית" (שהופיעו בסוף שנות העשרים ובראשית שנות השלושים), הוכיח ל.ה. את חשיבותה הגדולה של החשכה (אם בלילה, ואם בגלל ערפל) להצלחתה של התקפה. לדברים אלה נמצא הד בחוגי-צבא רבים; ואחדים מן המתקדמים במפקדי עוצבות (כגון וייל, שפקד על בריגדת-הרגלים הנסיונית — עמ' 213), החלו להדגיש את אימון הלילה. בריגדיר אחר, פאיל (שקנה לו שם במלחמת-השנה כנגד פאיל, מארגנה ומפקדה של מערכת ההגנה הנ"מ, מרובת-הדיביזיות ורבת-ההישגים, של בריטניה בשנות-המלחמה המכריעות), פקד אז על "בריגדת-עלית-סואץ" במצרים. הוא החליט כי בעונת האיימונים הקרובה (33'—1932 — עמ' 214) "תתאמן החטיבה בלילה בלבד, ותישן ביום". תחילה נטו היחידות לאבד דרכם במדבר ולתעות. על-כן, החל מפקד החטיבה משלח יחידות משנה קטנות, לילה-לילה, לשעה או לשעתיים לתוך המדבר — והללו נדרשו למצוא דרכן בו, להגיע לנקודה מסוימת — ולשוב. לאחר-זאת אורגנה תחרות של מסע-לילה: על כל

מחלקה היה לצעוד כ-21 ק"מ, ובסיום המסע נערך סיור של מוצב-מוגן, "אויב" והתקפה עליו. הניקוד בתחרות נקבע לפי מהירות המסע, שמירה על הכיוון הנכון, שמירה על השקט, ועוד. המהירה שבעשרים-ושבע המחלקות עברה את כברת-הדרך, והשלימה משימתה, תוך שלוש שעות. בשלב הבא נבחנו הפלוגות והגדודים במבחנים דומים.

וכאן — בא ה"צימוק" שבסיפור זה. אחד ממפקדי הגדודים שבבריגדה היה אז ברנארד מונטגומרי — שפקד כעבור-זמן על "דיביזיית-הצפון" בארץ-ישראל, נשלח ב-1942 על-ידי צירציל למצרים, לקראת מערכת אל-עלמיין, ולבסוף קנה לו "שם עולמי" והיה לראש-המטה הכללי של צבא-בריטניה. מונטגומרי, אשר עוד בראשית שנות-העשרים, בויכוחיו עם ל.ה. (עת עסק הלו בכתיבת תקנון-האימון החדש לחיל-הרגלים הבריטי), הביע ספקות לגבי מעשיותם של מבצעי-הלילה, טען גם עתה שהדבר יביא רק לתוהו-ובהו ולשווא. כתוצאה, זכה ל"שטיפה" הגונה ממפקד החטיבה שלו — ונצטוו "לבצע את הדבר — ובלי חכמות". בתרגיל הגדול, שנערך בסיומה של אותה עונת-אימונים, הצליח מונטגומרי באופן יוצא מן הכלל, במסע-התקרבות לילי, דרך המדבר, הפתיע כליל גדוד-גוארדיה מבריגדה אחרת, ו"שבה" את כולו. ההצלחה הפכה אותו לחסיד נלהב של מבצעי-לילה. לילות אל-עלמיין יוכיחו.

ל.ה. מפנה את תשומת-לב הקוראים לאחוז המפתיע של קצין נים, בין אלה ששימשו אז בחטיבתו הנ"ל של פאיל, אשר זכו אח"כ להצטיינות בזירת-המלחמה הצפון-אפריקאית; ונראה כי הוא קושר זאת באורח אימון-הלילה והמדבר שהוזכר כאן.

"כליבו" - וחוט שדרה נכון במרכז

תקצר היריעה מלתאר, או אף מלהזכיר, את שפע המצבים (צבאיים-מקצועיים, מדיניים, ארגוניים, אנושיים) המתוארים בספר. דמויות האישים, בעיות גורליות, סוגיות ארגון, חימוש, אימון, טקטיקה ועוד — כל אלה נדונים בהרחבה בספר. במובן ידוע, אפשר לומר: כל אחד ימצא ענין בספר זה.

שזורים ופזורים בספר גם דברים ש"עמדו ברומו של העולם" וזכו לכותרות-ראשיות בעתונים — וגם עניינים, שרק אנשי צבא מובהקים התעמקו בהם: שיקולים להגבלה "איכותית" של החימוש (בקשר לועידת ג'נבה ב-1932, בה נוכח ל.ה.), הצעות לכדור-יריבה קטני-קוטר וקלים יותר; דיונים בענין מדים שימושיים — וסוגית עומס-החייל ("פרד אינו נושא אלא שליש ממשקל-גופו — ואילו הרגלי, ב-1917 — שני שליש ממשקלו; ב-1932 — כמחצית ממשקלו. העומס הסביר — "רבע בלבד!" — עד כ-14 ק"ג).

הספר הוא רחב-אופק, ומעורר מחשבה גם כיום — הן בניתוחי העבר שבו והן בהצעות לתוך העתיד.

יש שהעבר והעתיד משלימים זה את זה. ראיתו את שיתוף הפעולה אווירי — שריון כגורם-מפתח במלחמות-המחר אינה סותרת כלל את ההתעמקות בלקחים של מסעי המונגולים מן המאה ה"ג; אדרבה — ל.ה. מוכיח כי מחשבותיהם, ואף התכנון של בחירי הקצינים הגרמניים — וגודריאן בראשם — הושפעו מאוד הן מהתפיסות האופרטיביות של מסעי-המונגולים, לפי כפי שנותחו והוצגו על-ידו (עמ' 130), והן מהשילוב המבצעי "מטוסים-טנקים", כפי שניבא לו (עמ' 201).

ב"ניו סטייטסמן", שבוענו החשוב של השמאל בבריטניה הופיעה סקירתו של אלסטר באכן על ה"זכרונות". להלן — מספר "נקודות", הנראות לכותב-שורות-אלה כעיקר ריות והמענינות ביותר בסקירתו של אלסטר באכן (האיש, כידוע — מנהלו של מוסד, הנושא את השם "מכון למחקרים אסטרטגיים" בלונדון; זהו מוסד בלתי-רשמי אך פירסו מיו וסיכומיו זוכים לתשומת הלב של חוגים ומוסדות רשמיים ולא-רשמיים כאחד):

● "אחד מגדולי הוגי האוטומציה ומומחה, סר ליאון באגרנט, מתח קרימבדיל בין תורה-המכון — בו פותחו ההנדסה והמכונה — לבין, תורה-האוטומציה הנוכחית, שתופתו באה לו ממשכבים ומן האלקטרוניקה. לידל-הארט היה החשוב שבהוגים-הצבאיים של תורה-המכון, הוא השכיל לחזות בבהירות מפיסמלית את השפעת מנועה-הבעירה-הפנימית והמטוס על ניהולה של מלחמה. ל"ה. נמנע מלקחת חלק בפולמוסים האסטרטגיים, שהתעוררו עקב המהפכות-הטכנולוגיות המאוחרות-יותר — ביקוע הגרעין, הטיל והמחשב — אולם עובדה זו אינה גורעת מאום מחשיבותו, למרות שרבות מהשפעותיה הראשונות של המהפכה המכנית בוטלו חלקית על-ידי המהפכות שאחריה".

● "זכרונות" הוא בראש וראשונה, סיפור המאבק בין ה"מנטליות" הצבאית הבריטית לבין תיאורטיקן וחדשן ברוך כשר-רונות. ל"ה. לא היה "מרדן" מטבעו. אדרבה, ראשוני כתביו מגלים נטיה להאמין כמעט אמונה נאיבית, כי הפיקוד הגבוה — אין בו רבב מבחינה צבאית-מקצועית. אולם, הפיקוד הגבוה המורכב מאנשים עייפים או מוגבלים, קשישים ממנו בשנים רבות, שלא רצו להכיר בעובדה שימי הסוס וחיל-הרגלים הצועד חלפו בלבי שוב — ואם השכילן לראות זאת, הצליחו לשכנע עצמם, כי לא תארו עוד פעם מלחמה באירופה.

● ל"ה. — כמעט יחיד-במינו הוא, שכן אל מחקר האסטרטגיה הגיע דרך הענין הבורר שהיה לו, בהיותו צעיר, בטקטיקה. התיאוריה שלו היא אינדוקטיבית בעיקרה, מהפרט הוא למד על הכלל — שלא כרוב מנתחיה-הניתוחים האסטרטגיים של ימינו אלה.

תכונה זו ביססה את התיאוריה שלו והעניקה לספריו עומק רב (הביוגרפיה-הצבאית הקלסית של "שרמן" ו"אסטרטגיה-הגיישה העקיפה" — הם הטובים שבספריו המרובים).

● "בספר — דיוקן נאמן של ת.א. לורנס, ותיאור שופע-חיות של לוי-ג'ורג' חסר כאן רק דיוקן המחבר עצמו. כיצד התפתחו בקרב אדם צעיר-מבוגר, סקרנות ודבקות כאלה לעניינים הצבאיים? כיצד רכש לו את אומץ-הלב הפנימי לעמוד בפני מכשולים, פיתויים ואיומים? נקודה כי על כך יספר לנו בכרך השני של ספרו.

*

מחוך הקריאה ב"זכרונות" עולה עובדה רבת-ענין: ל"ה. קיים מגעים ישירים וקרובים, כמעט תמיד, עם ה"צמרת" הצבאית והמדינית של בריטניה בשנים 1925—1937. ידענו כי כעבור-זמן נתמנה (ובזה יפתח הכרך השני) יועצו של הור-בלישה, המדינאי העולה מורע-ישראל, כשהלה בא לכהן במשרד המלחמה הבריטי. הסבריו ותזכיריו של ב.ה. לידל-הארט הגיעו אל המחליטים והקובעים את גורלה של בריטניה — או לפחות, עד אל עוזריהם ויועציהם הקרובים של אלה. היתה זו תופעה פראדוקסלית, לכאורה — מגע כמעט מתמיד בין המבקר למבוקרים. מגע זה הפך טבעי ומובן יותר במהלך הזמן, הן בגלל הצורך שהורגש בקרב ה"חוגים הרשמיים" לקיים מגע עם סופר רב-השפעה זה, והן בגלל בקיאותו העניינית וחרירת פות-ראיתו.

כותב-שורות-אלה נזכר בשיחה עם ל"ה. בימי "גדולתו הרשית" המעטים, כשנכנס ויצא אצל שרה-המלחמה החדש. היה זה קרוב לשנה וחצי לפני פרוץ מלחמת-העולם. השיחה נסבה על תזכירים ושיקולים בענין ההגנה על ארץ-ישראל במצבי-חירום, ועל התפקיד המרכזי שהיא תוכל למלא בעתות-מלחמה (ל"ה. היה טרוד אז באלפי עניינים, וספק אם יוכל לזכור כיום את תוכן השיחה).

בין הערותיו השונות לגופם של הדברים הורגשה לא-פעם אותה תוקפנות ודרישה לחדשנות. באשר לפיטרול שיטתי בספר-הצפון, קבע בפסקנות פעמים מספר: "עבר זמנו של הסוס! רכב-המנוע — הוא יעשה עתה את הכל!". ודאי ראה צורך דידקטי בהדגשת הצורך בחדש. יתכן שמגמה פדגוגית-דידקטית זו לא-תמיד סייעה למיצוי האפשרויות הטקטיות של המצב.

* * *

יש בזכרונות של המחבר גם לא-מעט מיסוד ה"גילויים", ואין "גילויים" אלה מעטים, ואף לא חסרי "עוקץ". אך אין כל אפשרות, בהזדמנות זו של ציון ראשון, לעמוד על אלה. אכן, רק כרך ראשון הוא זה, ולאלה הזוכרים מנסיגות ומבשרים, את שנות מלחמת-העולם השניה, שהמסופר בכרך זה הוא רק כמעין הקדמה להן, ודאי מובן מאילו מדוע מתעורר רצון לראות מה יכיל ומה יספר הכרך השני.